

Tomasz Białobrzęski

Poważny brak rozeznania
oceniającego (kan. 1095 n. 2 KPK)
oraz wykluczenie nierozzerwalności
małżeństwa (kan. 1101 § 2 KPK) w
świetle wyroku Trybunału Roty
Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii
c. Morán Bustos z 9 lipca 2007 r.

Ius Matrimoniale 18 (24), 233-246

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Ks. Tomasz Białobrzeski
UKSW

**POWAŻNY BRAK ROZEZNANIA OCENIAJĄCEGO
(KAN. 1095 N. 2 KPK) ORAZ WYKLUCZENIE
NIEROZERWALNOŚCI MAŁŻEŃSTWA (KAN. 1101 § 2 KPK)
W ŚWIELE WYROKU TRYBUNAŁU ROTY NUNCJATURY
APOSTOLSKIEJ W HISZPANII C. MORÁN BUSTOS
Z 9 LIPCA 2007 R.**

I

W dniu 9 lipca 2007 r. zapadł wyrok Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii potwierdzający ważność zawartego małżeństwa pomiędzy Dña ... i D ... Sprawa była rozpatrywana w dwóch instancjach z tytułów wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa przez oboje małżonków (kan. 1101 § 2 KPK) i braku wolności wewnętrznej również po obu stronach (kan. 1095 n. 2 KPK)¹.

Narzeczeństwo stron, których dotyczy komentowany wyrok, trwało około dwóch lat. W ocenie powoda przebiegało ono normalnie. W styczniu 1972 r. strony poczęły dziecko. Wspólnie postanowili zachować w tajemnicy ten fakt przed swoimi rodzicami i zawrzeć związek małżeński. Kobieta miała wtedy dwadzieścia, a mężczyzna dwadzieścia sześć lat. Małżeństwo zawarli 15 marca 1972 r. w parafii ... Dnia 18 października 1972 r. urodziła się im córka. Pożycie małżeńskie stron, trwające cztery - pięć lat, nie układało się najlepiej².

¹ Wyrok został opublikowany w hiszpańskim portalu internetowym „El derecho” (<http://www.elderecho.com>), pod sygnaturą EDJ 2007/100305 (dalej cytowany jako: Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305).

² Mężczyzna w swoich zeznaniach przedstawia inną wersję wydarzeń. Ponens na podstawie zgromadzonego materiału dowodowego wykazuje nieprawdę w jego zeznaniach. Por. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 1, 3.

Mężczyzna, w dniu 26 kwietnia 1996 r., złożył pozew o stwierdzenie nieważności zawartego małżeństwa, wskazując jako tytuły wykluczenie nierozzerwalności po obu stronach oraz brak wewnętrznej wolności również po obu stronach. Pozwana, prawnie wezwana, nie stawiała się i nie uczestniczyła w procesie. Trybunał I instancji, wyrokiem z dnia 15 listopada 2000 r., orzekł, że nie udowodniono nieważności małżeństwa z żadnego z tytułów przyjętych w formule wątpliwości (zawiązaniu sporu)³.

Powód złożył apelację od wyroku I instancji do trybunału Roty Hiszpańskiej. Rozpatrując sprawę w II instancji przyjęto formułę wątpliwości w następującym brzmieniu: czy należy zatwierdzić lub zmienić wyrok trybunału w ..., z 15 listopada 2000 r., to znaczy, czy wiadomo o nieważności ww. małżeństwa z powodu wykluczenia nierozzerwalności przez obie strony lub braku wolności wewnętrznej obu stron⁴. W procesie zeznania ponownie złożył powód i dwóch świadków. Kobieta nie chciała uczestniczyć w sprawie i zdała się na sprawiedliwość sądu. W II instancji powód powołał swojego adwokata.

II

Część *in iure* wyroku składa się z dwóch fragmentów⁵.

II.1. Ponens odnosi się do brak wolności wewnętrznej, jako pierwszego tytułu nieważności przyjętego w zawiązaniu sporu. Na samym początku redaktor wyroku zaznacza, że ten tytuł nie został zawarty wprost ani w KPK/1917, ani w KPK/1983. Sporadycznie można go jednak spotykać w jurysprudencji⁶. Analizując proces rozeznania oceniającego w orzecznictwie rotalnym wskazuje się, że jednym z jej etapów jest element wolności w podjęciu decyzji, zdolność do samostanowie-

³ Por. tamże., s. 1.

⁴ „Si se debe confirmar o reformar la sentencia del tribunal de ..., de 15 de noviembre de 2000, o sea: si consta, o no, la nulidad de este matrimonio por exclusión de la indisolubilidad por parte de ambos contrayentes o de uno de ellos, o por falta de libertad interna en alguno de los contrayentes o en los dos”. Tamże, s. 1.

⁵ Fragmenty części *in iure* wyroku c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, zostały wykorzystane w publikacji: T. Białobrzewski, *Problematyka wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa w wybranych wyrokach Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii*, w: R. Sztuchmiller, J. Krzywkowska (red.), *Małżeństwo na całe życie?*, Olsztyn 2011, s. 207-217.

⁶ Ponens niestety nie wskazuje konkretnych wyroków odnoszących się do tego tytułu nieważności.

nia. Dlatego w jurysprudencji rotalnej, zauważa ponens, nie przyjmuje się równocześnie tytułów braku rozeznania oceniającego [dotyczy defektu w sferze poznawczej – T.B.] i braku wolności wewnętrznej [dotyczy sfery woliwnej – T.B.] w przypadku tej samej osoby⁷.

Odwołując się do publikacji M. F. Pompеды ponens definiuje wolność wewnętrzną jako zdolność do autonomicznego i umotywowanego rozstrzygnięcia każdego impulsu wewnętrznego⁸. W innej definicji wolności wewnętrznej wskazuje na element zdolności samoistnego decydowania, a nie pod wpływem jakichś uwarunkowań determinujących wolną wolę. Wolność wewnętrzna wyklucza jakąkolwiek skłonność wewnętrzną, której człowiek nie może się przeciwstawić⁹.

Redaktor wyroku zwraca uwagę, że nie każdy defekt wolnej woli określa się jako brak wolności wewnętrznej powodujący nieważność małżeństwa. Podobnie nie przez każde oddziaływanie lub motywację¹⁰ traci się wolność wewnętrzną konieczną do ważnego zawarcia związku. Utratę wolności powoduje tylko takie oddziaływanie lub motywacja, której nupturient nie może się oprzeć.

Należy rozróżnić pomiędzy *libertas essentialis seu substantialis*, a *libertas effectiva*. Wolność wewnętrzna istotna czyli substancjalna zawiera w sobie zdolność działania krytycznego, refleksyjnego, pragnienia czegoś. Wolność efektywna polega natomiast na skłanianiu się bardziej ku jednej decyzji, niż ku drugiej¹¹.

Wolność wewnętrzna konieczna do ważności wyboru nie wymaga braku wszelkich bodźców wewnętrznych lub skłonności psychicznych. W przeciwnym razie wybór nie byłby możliwy, ponieważ pozostawałby bezwolny wobec aktywności psychicznej¹².

⁷ „Por ello, la jurisprudencia rotal no permite que en una misma causa se invoquen la falta de discreción de juicio y la falta de libertad interna en la misma persona”. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2; por. W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, Warszawa 2001, s. 157.

⁸ „La capacidad de deliberar con suficiente valoración de los motivos y con autonomía de la voluntad de cualquier impulso interno determinante”. tamże, por. M. F. Pompęda, *Ancora sulle nevrosi e personalità psicopatiche in rapporto al consenso matrimoniale*, w: AA.VV., *Bordeline, nevrosi e psicopatie in riferimento al consenso matrimoniale*, Roma 1981, s. 39-64.

⁹ Por. Dec. c. Wynen, RRDec. 33 (1941), s. 273; por. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2.

¹⁰ *Influjo o motivación*. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2.
¹¹ Por. Dec. c. Stankiewicz z 30.10.1990, RRDec. 82 (1990), n. 11, s. 758; por. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2.

¹² Por. Dec. c. Bruno z 30.05.1990, RRDec. 82 (1990), n. 4, s. 254; por. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2.

Nawiązując do faktu poczęcia dziecka Morán Bustos zwraca uwagę, że nie można z góry zakładać, iż jeśli ma ono miejsce, to osoba automatycznie traci istotną wolność (*libertas essentialis seu substantialis*); może zdarzyć się, że zabraknie w takim wypadku wolności efektywnej (*libertas effectiva*), ale ten brak nie powoduje nieważności małżeństwa. Zostało to podkreślone w wyroku rotalnym c. Boccafolo: „jakaś obawa zgorznienia nie wydaje się wystarczająca do naruszenia wolności wewnętrznej”¹³.

W opinii ponensa zawsze należy analizować konkretną sytuację i ocenić wewnętrzny stan, z którym strony zawierały małżeństwo. „Niektóre formy zaburzeń psychogennych lub konfliktów wewnętrznych, które rozwijają się w osobach o określonych skłonnościach psychicznych: wątpliwości, niepewność, niezdolność do stawienia czoła i rozwiązania wewnętrznych problemów... tworzą lub mogą tworzyć stany niepokoju, wewnętrznego cierpienia, bezradności, lęku... Uwarunkowania środowiskowe mogą nawet zaostrzyć taki stan niepewności wewnętrznej”¹⁴.

II.2. Wykluczenie nierozzerwalności. Nierozzerwalność jest istotną cechą małżeństwa ustanowionego przez Boga. Ten przymiot nabiera szczególnego znaczenia w małżeństwie ochrzczonych z racji na jego sakramentalność. Z tego powodu ten, kto zawiera małżeństwo wykluczając jego nierozzerwalność, wyklucza istotny jego przymiot i tym samym zawiera je nieważnie¹⁵.

Aby stwierdzić nieważność małżeństwa należy wykazać, że nupturient rzeczywiście wykluczył dany przymiot. Prawodawca w kan. 1101 § 2 stanowi: „wykluczył pozytywnym aktem woli”. Pozytywny akt woli wykluczający nierozzerwalność małżeństwa nie jest zwykłym błędem na płaszczyźnie intelektualnej, który nie ma wpływu na wolę; nie jest również jakąś ogólną intencją skierowaną przeciwko dożgonności małżeństwa; nie jest wolą interpretującą, która jest czymś innym

¹³ *Quidam «metus» scandali non videtur; solus, sufficiens ad libertatem internam ei praepediendam*. Dec. c. Boccafolo z 25.07.1990, RRDec. 82 (1990), n. 16, s. 564; por. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2.

¹⁴ „Ciertas formas de reacciones psicógenas a conflictos interiores, que se desarrollan en individuos constitucionalmente predispuestos: dudas, incertidumbres, incapacidad para afrontar y resolver los problemas internos.... crean o pueden crear estados de desazón, de sufrimiento interno, de perplejidad o ansia....Las condiciones ambientales pueden incluso agudizar tal estado de ánimo interno (Gozzano, *Compendio di psiquiatria*, Milano 1968, s. 190)”. Tamże.

¹⁵ Por. KPK, kan. 1101 § 2; por. tamże.

niż aktualna, skuteczna wola; nie jest bierną postawą, w której nie ma pozytywnego aktu wykluczającego. Kiedy nupturient nie myślał nawet o nierozzerwalności małżeństwa, wtedy z pewnością jej nie wykluczył.

W jurysprudencji istnieje zgodność, że ten akt może być podjęty *implicite*, co wystarczy, aby wykluczyć nierozzerwalność¹⁶. W jurysprudencji rotalnej dopuszcza się przypuszczenie pozytywnego aktu woli, kiedy taki sposób myślenia zaczyna tworzyć w podmiocie niejako drugą jego naturę, która pociąga go w sposób nieodparty¹⁷.

Dowodzenie pozytywnego aktu woli wykluczającego nierozzerwalność nie może dokonywać się w oparciu o interpretację nadużywającą normę prawną. Papież Jan Paweł II, w swoim przemówieniu do Roty Rzymskiej z 1993 r. stwierdził, że podporządkowanie normy prawnej kapryswi lub pomysłowości interpretacyjnej, w imię dwuznacznej i niezdefiniowanej tzw. zasady humanitarnej, oznaczałoby uśmiercenie nie tylko samej normy kanonicznej, ale przede wszystkim samej godności człowieka. Papież wskazuje, że byłoby dużą raną dla stabilności małżeństwa, a tym samym dla jego sakramentalnego charakteru, gdyby na przykład fakt symulacji małżeńskiej nie był potwierdzony przez symulującego, który dokonał go pozytywnym aktem woli, czyniąc tym samym nieważnym akt zgody małżeńskiej¹⁸.

III

Część *in facto* wyroku.

III.1. Brak wolności wewnętrznej współmałżonków. Główny dowód w tym tytule nieważności zawiera się w zeznaniach powoda. Jak sam twierdzi, zdecydował się ostatecznie na zawarcie małżeństwa po

¹⁶ Ponens odwołuje się do wyroków Dec. c. Filipiak z 23.03.1956, RRDec. 48 (1956), n. 2; Dec. c. Ewers z 18.05.1968, RRDec. 60 (1968), s. 350; Dec. c. Parisella z 30.05.1968, RRDec. 60 (1968), n. 3, s. 391; por. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2.

¹⁷ Dec. c. Pompedda z 23.01.1971, RRDec. 63 (1971), n. 2, s. 54; Dec. c. Lanversin z 05.10.1995, „Monitor Ecclesiasticus” 121 (1996), s. 65-66; Dec. c. Stankiewicz z 29.04.1982, RRDec. 74 (1982), s. 249; por. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2.

¹⁸ Por. Ioannes Paulus II, *Ad Romanae Roteae auditores coram admissos (die m. 29 Ianuarii a. 1993)*, w: AAS, 85 (1993), n. 5-6, s. 1259; por. T. Rozkrut, *Jan Paweł II do Roty Rzymskiej*, Tarnów 2003, s. 156-157; por. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2.

tym, gdy kolejno dowiedział się o poczęciu dziecka i zerwał na miesiąc z narzeczoną. Stwierdził, że był przez fakt ciąży zmuszony do małżeństwa, choć od miesiąca już nie byli narzeczeństwem. Ponens podkreśla w tym miejscu konieczność określenia na pierwszym miejscu, czy to, co zeznaje powód jest prawdą. Należy stwierdzić przede wszystkim, czy po tym jak narzeczona zaszła w ciążę nastąpiło zerwanie narzeczeństwa, czy wcześniej? Czy strony zdecydowały się na małżeństwo po zerwaniu i wiadomości o ciąży?¹⁹

Na podstawie dokumentów zgromadzonych w sprawie sędzia wykazuje nieprawdę w zeznaniach powoda, że ciąża była przyczyną braku wolności w decyzji na zawarcie związku. Biorąc pod uwagę daty wystawienia świadectw chrztu ponens dedukuje, że gdy strony podjęły decyzję na małżeństwo, nie wiedziały, że spodziewają się dziecka.

Świadectwo chrztu kobiety, przedstawione w kancelarii parafialnej przy spisywaniu protokołu przedślubnego, zostało wystawione 23 stycznia 1972 r. Metryka chrztu mężczyzny pochodzi z dnia 1 lutego 1972 r. Dziecko stron urodziło się 18 października 1972 r. Pozwala to przypuszczać, że strony zwróciły się o wydanie metryk chrztu (przypuszczalnie do załatwienia spraw związanych z formalnościami przedślubnymi) zaledwie kilka dni po zajściu w ciążę, nie mając nawet czasu, aby być pewnym faktu poczęcia. Od dnia wystawienia metryki, do dnia urodzenia dziecka upłynęło bowiem dziewięć miesięcy. Oznacza to, że strony biorąc swoje świadectwa chrztu nie mogły wiedzieć, że spodziewają się dziecka.

Uważna analiza chronologii wydarzeń podana przez powoda komplikuje sprawę. Zeznaje on, że po zajściu w ciążę zerwali ze sobą na miesiąc, a potem pojednali się i zawarli małżeństwo. Ponens weryfikuje te zeznania i licząc czas stwierdza: poczęcie dziecka – miesiąc przerwy w narzeczeństwie – decyzja na ślub (23 stycznia 1972 roku i 1 lutego 1972, kiedy wzięli metryki) – narodziny dziecka (18 października 1972). Razem daje to 11 miesięcy ciąży. Taka chronologia wydarzeń podana przez powoda nie jest możliwa.

W II instancji powód złożył zeznania celem wyjaśnienia tej wątpliwości. Z całą stanowczością zapewnił o swojej prawdomówności. Potwierdził fakt przedłożenia metryki chrztu żony, na której widnieje data wystawienie z 23 stycznia 1972 r. i zapewnił, że jego żona wzięła metrykę jeszcze przed uświadomieniem sobie faktu ciąży. Jego

¹⁹ Por. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2.

zdaniem stało się tak dlatego, ponieważ musiała ona odbyć praktykę w centrum terapii manualnej prowadzonej przez żeńskie zgromadzenie zakonne. To siostry poprosiły o przedłożenie metryki chrztu. Powód towarzyszył pozwanej i widział to centrum dla dzieci opóźnionych w rozwoju. Jak dalej zeznaje, jego żona starała się tam później o pracę. W ocenia ponensa to wyjaśnienie powoda nie jest jednak poparte żadnym innym dowodem, który powinien być dołączony do akt.

Zdaniem sędziego istnieje jeszcze inny dowód przeciwko zeznaniom mężczyzny. Kiedy ma miejsce nieplanowana ciąża, a zainteresowani nie myśleli o zawarciu związku, to do głosu dochodzą zaskoczenie, emocje, trwoga, obawy, które mogą wpłynąć na stan woli i umysłu. W rozpatrywanym przypadku to nie nastąpiło. Powód wspomina jedynie o swoim zaskoczeniu. Świadkowie natomiast w tym aspekcie nic nie zeznali.

Wobec tych zeznań – konkluduje autor wyroku – pozostaje nieudowodniony tytuł braku wolności wewnętrznej nupturientów. Świadkowie potwierdzają, że strony poczęły dziecko jeszcze przed ślubem. Ten fakt jest również potwierdzony w oparciu o dokumenty. Wątpliwość budzą natomiast okoliczności zerwania narzeczeństwa. Sam fakt poczęcia dziecka nie jest wystarczający, aby udowodnić brak wolności wewnętrznej w chwili zawarcia małżeństwa.

W dalszej części *in facto* wyroku Morán Bustos ustosunkowuje się do opinii biegłej psycholog, która przygotowała ją na zlecenie sądu. Biegła przeprowadziła wywiad z powodem i zapoznała się z aktami sprawy. Po badaniu mężczyzny nie stwierdziła symptomów, które pozwoliłyby podejrzewać u niego istnienie „zaburzenia osobowości o charakterze psychozy lub neurozy”²⁰. Wskazuje jedynie w osobowości powoda na „znaki niedojrzałości”²¹, bez bliższego doprecyzowania ich charakteru. Biegła stwierdza, że „niedojrzałość emocjonalna nie się ze sobą brak koniecznego obiektywizmu w zdolności krytycznej oceny”²² i miało to miejsce w przypadku powoda. Taka opinia spotkała się z krytyką ponensa, który zauważa, że to twierdzenie odnosi się do ciężkiej niedojrzałości emocjonalnej, a ta nie została udowodniona u powoda²³.

²⁰ *Una patología grave, tipo psicosis o neurosis*. Tamże, s. 3.

²¹ *Marcados rasgos de inmadurez*. Tamże.

²² *La inmadurez afectiva conlleva una falta de la objetividad necesaria que precia la capacidad crítica*. Tamże, s. 3-4.

²³ Por. tamże, s. 4.

W odniesieniu do wolności powoda w podjęciu decyzji na małżeństwo biegła stwierdziła, iż na podstawie nie budzących wątpliwości faktów, które zostały podane w sprawie, zawarcie małżeństwa było motywowane wyłącznie ciężą pozwaną. Kiedy okazało się, że kobieta spodziewa się dziecka strony zerwały narzeczeństwo, a następnie wróciły do siebie, aby rozwiązać zaistniałą sytuację. Z powodu braku koniecznych informacji biegła nie mogła określić, w jakim stopniu kobieta była wolna w podjęciu swojej decyzji na małżeństwo. W oparciu o cechy osobowości mężczyzny biegła orzekła, że nie był on w stanie samostanowić o sobie, tj. podjąć w sposób wolny decyzji na małżeństwo.

To stwierdzenie biegłej spotyka się z ostrą krytyką ponensa. Zauważa on, że biegła przyjęła za pewne i prawdziwe, iż zerwanie narzeczeństwa miało miejsce po zajściu w ciążę przez kobietę. Jeśli biegła zapoznałaby się z uwagami obrońcy w I instancji, to nie przyjęłaby takiego założenia. Niemniej jednak, oparła ona swoje wnioski na założeniu, że ten fakt jest pewny. Na tej podstawie dedukuje, że mężczyzna w momencie zawierania małżeństwa posiadał wadę wolności wewnętrznej (*defecto de libertad interna*), ponieważ nie miał warunków umożliwiających mu stanowienie o sobie z powodu okoliczności towarzyszących kojarzeniu się małżeństwa. Ponens podkreśla, że konkretne okoliczności, do których odnosi się biegła, nie zostały potwierdzone, a tym samym jej wnioski nie opierają się na pewnych założeniach. Te niepewne założenia posłużyły jej jednak za dowód braku wolności wewnętrznej stron powodowej w decyzji na zawarcie małżeństwa.

III.2. Druga część *in facto* wyroku poświęcona została kolejnemu tytułowi nieważności małżeństwa przyjętemu w sprawie, tj. wykluczenie nierozzerwalności przez obie strony.

Mężczyzna jako dowód wymienia wspólne rozmowy z żoną o tym, że jeśli między nimi nie będzie się układało, to rozejdą się i każde z nich oddzielnie ułoży sobie życie. Na uwagę sędziego audytora, że w protokole kanonicznego badania narzeczonych informował o swojej akceptacji na małżeństwo nierozzerwalne mężczyzna odpowiada, iż wówczas kłamał, ponieważ okoliczności zmuszały go do małżeństwa. Na podstawie tych zeznań ponens stwierdza, że mężczyzna kłamał podczas spisywania protokołu; kłamał przed ołtarzem; kłamał mówiąc, iż zerwali narzeczeństwo, gdy okazało się, że kobieta spodziewa się dziecka i również teraz, w tym co odnosi się do wykluczania nie-

rozerwalności, może kłamać. Oznacza to, że jego zeznania jako środki dowodowe są wątpliwe.

Zeznania świadków, w ocenie ponensa, również są słabe. Brat powoda zeznaje, że ten ożenił się z powodu ciąży, jednak nie akceptował nierozzerwalności małżeństwa. Podczas wspólnych rozmów powód miał wyrażać dezaprobatę dla małżeństwa trwającego do zgonnie. Nawet wtedy, gdy świadek sam zawierał związek, to powód pytał go, po co to robi, mówił, iż nie ma znaczenia czy jest ślub czy nie, i wypowiedział się przeciwko związkowi na całe życie. Poglądy pozwanej w tej kwestii świadek poznał już po ich ślubie. Ona również była przeciwna nierozzerwalności, wnioskuje zeznający, ponieważ we wspólnych rozmowach mówiła, iż nie akceptuje małżeństwa na całe życie. Ponens weryfikując zeznania świadka podważa jego prawdziwość. Świadek zeznał, że narzeczeni zerwali ze sobą na miesiąc lub półtora przed ślubem. Przedstawiona wcześniej analiza wykazała, że jest to nieprawda. Świadek stwierdza, że jego brat powiedział przed ślubem swojej matce o ciąży pozwanej. Mężczyzna natomiast stwierdził: „oboje ukrywaliśmy powód naszego małżeństwa przed naszymi rodzicami”. Świadek w I instancji zeznał, że córka stron urodziła się po siedmiu miesiącach od ślubu i potwierdził to w II instancji. Jeśli byłoby to prawdą, to jak wytłumaczyć, że świadectwa chrztu stron noszą odpowiednio daty 23 stycznia 1972 r. i 01 lutego 1972 r.²⁴ Ponadto, ten sam świadek zeznaje, że strony zawarły małżeństwo dobrowolnie.

Kolejny świadek obecny w sprawie poznał strony, gdy byli krótko po ślubie. Zeznaje, że strony powiedziały mu o przyczynie zawarcia ich małżeństwa, którym była ciąża. Przypuszcza on wykluczenie nierozzerwalność przez małżonków, ponieważ już wtedy każde z nich żyło własnym życiem. W ocenie sędziego świadek jedynie dedukuje, opierając się na swoich domysłach.

Trzecia osoba zeznająca (mężczyzna) jest krewnym powoda i zna go od dzieciństwa, a pozwaną poznał, gdy strony zaczęły chodzić ze sobą. Zeznaje: „ja z nim nie rozmawiałem nigdy szczerze o małżeństwie, ale myślę, że on ze względu na sytuację, w której się znajdował, nie był świadomy, że małżeństwo jest na całe życie. Z nią nie rozmawiałem o małżeństwie, dlatego nie potrafię powiedzieć, z jaką intencją

²⁴ Dziecko urodziło się 18 października 1972 r. Przy założeniu, że ciąża trwała 7 miesięcy, jako datę poczęcia dziecka należy wskazać najprawdopodobniej marzec 1972 r. Przy takim założeniu strony zawierając małżeństwo nie mogłyby jeszcze wiedzieć o dziecku.

je zawierała”. Morán Bustos zauważa, że jeśli powód nie był świadomy nierozzerwalności małżeństwa, to nie mógł go wykluczyć. W drugiej instancji ten świadek nie dodał nic, aby to wyjaśnić.

Czwarty świadek, który poznał strony dwa lata przed ślubem zeznaje: „ja z nimi przed ślubem nie rozmawiałem o małżeństwie, dlatego nie wiem, jakie mieli poglądy i co nimi kierowało, gdy się pobierali”.

Morán Bustos ocenia, że materiał dowodowy zebrany w I instancji jest skąpy. W II instancji również nie udało się go uzupełnić. Kiedy sędzia wezwał powoda, aby wyjaśnił pewne kwestie dotyczące wykluczenia nierozzerwalności, ten zeznał jedynie, że swoje poglądy wyrażał przed rodziną i przyjaciółmi. Oni nie byli tym zdziwieni, ponieważ wiedzieli o jego obojętności religijnej. Brat powoda wezwany celem uzupełnienia zeznań odpowiedział: „upłynęło wiele lat, ale ja byłem z bratem przez cały ten czas; w rozmowach poruszaliśmy wiele tematów, również wobec innych, np. rodziców, którzy już nie żyją i nie dzielali tych poglądów. Po ślubie, kiedy strony nas odwiedzały, oboje wypowiadali się o wykluczeniu nierozzerwalności”. Ponens nadmienia, że świadek zeznał, iż w czasie narzeczeństwa nie spotykał się zbyt często ze stronami, ponieważ już miał swoją rodzinę. Obecnie, aby wytłumaczyć swoje zeznania stwierdza, że mieszkał razem z bratem.

Kontynuując wyrok jego redaktor ustosunkowuje się do okoliczności wykluczenia. W toku postępowania nie udowodniono, że mężczyzna mówił do innych o pozytywnym akcie woli, którym wykluczał małżeństwo. Nie ma więc potrzeby odnosić się do okoliczności, które mogłyby stanowić ewentualny dowód w sprawie. Powód i świadkowie zeznają, że strony były osobami niepraktykującymi. Fakt, że powód uczył się w szkołach prowadzonych przez zgromadzenia zakonne i jego rodzina była praktykująca, nie potwierdza tych deklaracji²⁵.

Po publikacji akt swoje uwagi do sprawy dołączył adwokat powoda. Odpowiadając na nie, ponens wskazuje na błędne założenia adwokata, które ten przyjął w kwestii chronologii kojarzenia się małżeństwa stron. Na twierdzenie adwokata: „tak, jak nie można dokładnie stwierdzić, czy zerwali na 15 dni, czy na miesiąc, tak też nie można potwierdzić, czy dziecko urodziło się po 7, czy po 9 miesiącach” ponens ripostuje, że musi mieć na względzie to, co znajduje się w aktach. Powód zeznał, że zerwali na miesiąc, gdy było wiadomo o ciąży. Ten fakt jest odnotowany w aktach. Jeśli wszystko ma się układać w całość, należałoby to dodatkowo wyjaśnić. Adwokat wskazuje również, że je-

²⁵ Por. Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 5.

dynym motywem ślubu była ciąża. W takim przypadku – odpowiada Morán Bustos – mielibyśmy sytuację symulacji całkowitej. Nie wnoszono jednak o orzeczenie nieważności z tego tytułu. Adwokat przyjmuje za wystarczające wyjaśnienie powoda dotyczące daty wystawienia metryki chrztu pozwanej. Ponens zauważa, że problem pojawia się również wtedy, gdy analizuje się datę wystawienia metryki powoda, tak jak wcześniej to zostało wyjaśnione. Nie tylko świadectwo chrztu kobiety przeczy wersji powoda, ale także jego własna metryka chrztu.

IV

W końcowym fragmencie orzeczenia zawarto jego sentencję obwieszającą, że nie udowodniono żadnego z tytułów przyjętych w formule wątpliwości. Ponadto swoim wyrokiem Trybunał Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii zatwierdził wyrok sądu metropolitalnego ... wydany w I instancji w dniu 15 października 2000 r.²⁶.

V

Zaprezentowany wyrok Trybunału Roty Nuncjatury Apostolskiej w Hiszpanii, rozstrzygający definitywnie, w II instancji, sprawę *nulitatis matrimonii* – z tytułu wykluczenia nierozzerwalności małżeństwa przez oboje małżonków (kan. 1101 § 2 KPK) i braku wolności wewnętrznej również po obu stronach (kan. 1095 n. 2 KPK) – stanowi interesujący przykład wyroku rotalnego.

Symulacja częściowa (wykluczenie nierozzerwalności) jest tytułem dość często spotykanym w orzecznictwie sądów kościelnych. Drugi tytuł nieważności w referowanym wyroku (brak wolności wewnętrznej), jak zaznaczył Morán Bustos w części *in iure*, występuje sporadycznie. Dlatego wato przeanalizować wyrok w perspektywie tego tytułu.

Komentatorzy kan. 1095 n. 2 wskazują na trzy elementy konstytutywne rozeznania oceniającego: „1) poznanie intelektualne przedmiotu konsensu małżeńskiego (istotne prawa i obowiązki małżeńskie), zakładające wystarczające używanie rozumu oraz minimum wiedzy o małżeństwie; 2) ocenę krytyczną tegoż przedmiotu, inaczej właściwy sąd – w procesie decyzyjnym – o zawierającym małżeństwie;

²⁶ Por. tamże.

3) wolność wewnętrzną umożliwiającą dokonanie swobodnego wyboru²⁷. Równocześnie podkreślają, że najbardziej charakterystyczny jest element drugi²⁸. P. J. Viladrich komentując kan. 1095 n. 2 zwraca uwagę, że prawodawca w tej normie koncentruje się na istotnym przedmiocie wewnętrznego aktu woli. „Tym przedmiotem jest dokonanie się przyjęcia i oddania się mężczyzny kobiecie i kobiety mężczyźnie w tym celu, aby oboje, wskutek tego obopólnego oddania się i przyjęcia, połączyli się węzłem opartym na sprawiedliwości. Dlatego też istotną treścią kan. 1095 n. 2 jest ten wymiar dobrowolności zgody, który tyczy się jej proporcjonalności do wagi przedmiotu ustanowienia konkretnego węzła małżeńskiego między konkretnym mężczyzną i konkretną kobietą”²⁹.

W prezentowanym wyroku sędziowie turnusu rotalnego powinni rozważyć ten wymiar dobrowolności obu stron w decyzji na małżeństwo. Tak się jednak nie stało, ponieważ zeznania powoda okazały się nieprawdziwe. Potwierdził on swój brak wolności wewnętrznej w decyzji na małżeństwo, ale zgodnie z dyspozycją kan. 1536 § 2 KPK jego przyznanie się nie miało mocy pełnego dowodu. Musiało ono zostać potwierdzone przez pozostałe okoliczności sprawy i inne elementy³⁰. W przypadku referowanej sprawy, wymienione w kan. 1536 § 2 KPK „pozostałe okoliczności” i „inne elementy”, nie potwierdziły sądowego przyznania się powoda, a wręcz przeciwnie, doprowadziły do jego obalenia i wykazania nieprawdy w zeznaniach. Na podstawie chronologii wydarzeń (poczęcie dziecka, decyzja na małżeństwo, wystawienie metryk chrztu stron, ślub, narodziny dziecka) ponens ustalił, że fakt ciąży nie zdeterminował wewnętrznej woli stron w decyzji na małżeństwo, ponieważ w chwili jej podjęcia strony nie wiedziały, że spodziewają się dziecka.

Być może zeznania pozwanej i jej świadków pozwoliłyby wyjaśnić wątpliwości wynikające z zeznań powoda. Nie było to jednak możliwe, ponieważ kobieta odmówiła udziału w procesie, tak w I, jak

²⁷ W. Góralski, *Małżeństwo kanoniczne*, Warszawa 2011, s. 150; por. W. Góralski, G. Dzierżon, *Niezdolność konsensualna do zawarcia małżeństwa kanonicznego*, dz. cyt., s. 157.

²⁸ Por. W. Góralski, *Małżeństwo kanoniczne*, dz. cyt., s. 150.

²⁹ P. J. Viladrich, *Konsens małżeński*, Warszawa 2002, s. 62; por. tenże, *Comentario al c. 1095 CIC*, w: A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña (red.), *Comentario exegetico al Código de Derecho Canónico*, t. III/2, Pamplona 2002, s. 1225.

³⁰ Por. KPK, kan. 1536 § 2; por. *Dignitas Connubii*, art. 179, 180 § 1.

i w II instancji. W związku z jej niestawiennictwem została uznana za nieobecną w sądzie, a sprawa była prowadzona do wydania ostatecznego wyroku³¹. Przyjęcie biernej postawy pozwanej stanowiło trudność dla sędziów obu instancji, ponieważ w wyniku tego zgromadzony materiał dowodowy, jak to ocenił Morán Bustos, był słaby i wątpliwy.

Ponieważ sprawa była prowadzona z kan. 1095 n. 2, w procesie w II instancji uczestniczyła również biegła psycholog, która na prośbę sądu, w oparciu o wywiad z powodem oraz akta sprawy, przygotowała opinię psychologiczną³². Redaktor wyroku oceniając opinię biegłej odniósł się do niej negatywnie. Zarzucił biegłej, że w swojej opinii oparła się na chronologii wydarzeń podanej przez powoda – która w toku procesu została uznana za nieprawdziwą – i na tej podstawie wysnuła wnioski o zaburzeniu wolności wewnętrznej mężczyzny w momencie podejmowania decyzji na małżeństwo. Ponens zwrócił uwagę, że gdyby biegła zapoznała się dokładnie z aktami sprawy (zwłaszcza z uwagami obrońcy węzła małżeńskiego w I instancji), być może uniknęłaby tego błędu. Ponieważ biegła przyjęła błędne założenia jej opinia praktycznie stała się bezużyteczna³³.

Niewątpliwą trudnością w prowadzeniu i wyrokowaniu w przedmiotowej sprawie był fakt, że od momentu ślubu do wniesienia skargi powodowej upłynęły 24 lata (zawarcie małżeństwa - 15 marca 1972 r.; wniesienie skargi powodowej - 26 kwietnia 1996 r.). Pożycie małżeńskie stron trwało około pięciu lat. Po tak długim czasie nie można się dziwić, że wiele faktów i kolejność ich następstwa zataryły się w pamięci powoda i świadków.

Na marginesie należy zauważyć, że niektóre odwołania do wyroków Roty Rzymskiej zawierają błędy pisarskie i są cytowane niejednolicie, np. „SRRD, c Stankiewicz, vol. 82, 1990, p. 758, n. 10”³⁴ (cytowany tekst znajduje się w n. 11); „SRRD, c. Bruno sent. de 30 de marzo de 1990, vol. 82, 1990, p. 254, n. 5”³⁵ (powinno być n. 4);

³¹ Por. KPK, kan. 1592 § 1; por. *Dignitas Connubii*, art. 138 § 1.

³² Por. KPK, kan. 1574, kan. 1680; por. *Dignitas Connubii*, art. 203 § 1, art. 209 § 2 n. 2.

³³ Por. KPK, kan. 1579; por. *Dignitas Connubii*, art. 212; por. T. Rozkrut, *Dialog sędziego z biegłym w kanonicznym procesie małżeńskim*, Prawo Kanoniczne 54 (2011), n. 1-2, s. 170-171.

³⁴ Dec. c. Morán Bustos, 09.07.2007, EDJ 2007/100305, s. 2.

³⁵ Tamże.

„SRRD, c. Wynen, vol. 33, 1941, p. 273”³⁶ (brak dokładnej daty wyroku); „c. Parisella, sent. de mayo de 1968, p. 391, n. 13”³⁷ (brak dokładnej daty wyroku i numeru tomu). Sprawia to czytelnikowi trudności w dotarciu i korzystaniu z bibliografii użytej w wyroku.

Mając na uwadze fakt, że sprawy o nieważność małżeństwa z tytułu braku wolności wewnętrznej umożliwiającej dokonanie swobodnego wyboru są rzadko spotykane w trybunałach kościelnych, zaprezentowany wyrok jest cennym źródłem informacji i może służyć pomocą w prowadzeniu spraw z tego tytułu.

**Grave defect of discretion of judgment concerning (can. 1095 n 2 CCL) and exclude indissolubility marriage (can. 1101 § 2 CCL) under sentence of the Tribunal of the Rota of the Apostolic Nunciature in Spain
c. Morán Bustos of 09 July 2007**

Presented sentence of the Tribunal of the Rota of the Apostolic Nunciature in Spain adjudicate definitely in II instance adjudication *nulitatis matrimonii* by virtue of grave defect of discretion of judgment concerning by both parties (can. 1101 § 2 CCL) and lack of the freedom internal also by both parties (can. 1095 n 2 CCL).

The question which was considering concerned matrimony which was got in 15.03.1972. The libellus was lodged in 26.04.1996. Tribunal I instance in sentence of 15.11.2000 declared that there was no proved the nullity of the marriage. The petitioner lodged appeal to the Rote of the Spain. In 09.07.2009 the Rote declared the validity of the marriage.

³⁶ Tamże.

³⁷ Tamże.